

Література

1. Современный экономический словарь <http://enbv.narod.ru>
2. Павленко Р. В. Факторний аналіз прибутковості діяльності банку як детальна оцінка її результативності // Проблеми науки. — 2001. — № 8. — С. 33—42.
3. Климова О. О. Аналіз прибутковості комерційних банків України // Фінанси України. — № 3. — 2005. — С. 112—116.
4. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 316 с.
5. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
6. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках. — М.: Catallaxy, 1994. — 820 с.
7. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Варгуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2003. — 599 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2010 р.

УДК 336.3

М. А. Гапонюк

канд. екон. наук., проф.,
зав. кафедри «Фінансові ринки»,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДИСПРОПОРЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОКРЕМИХ МЕХАНІЗМІВ ВИРІВНЮВАННЯ

Статья посвящена оценке эффективности отдельных механизмов стимулирования регионального развития в Украине. Определены главные угрозы для общественного развития, связанные с существующими различиями в экономическом развитии регионов. Предложенные мероприятия направлены на поддержку депрессивных регионов и укрепления их финансовой независимости.

The article is dedicated to the estimation of some mechanisms of stimulation of regional developing in Ukraine. The main threats for public development of Ukraine, connected with substantial differences of regional economical development. Suggested measures are referred to the support of depressed regions, strengthening of their financial independence.

Стаття присвячена оцінці ефективності окремих механізмів стимулювання регіонального розвитку в Україні. Визначено головні загрози для суспільного розвитку, пов'язані з існуючими відмінностями в економічному розвитку регіонів. Запропоновано заходи, направлені на підтримку депресивних регіонів і зміцнення їх фінансової незалежності.

Ключевые слова: *региональное развитие, местный бюджет, финансовый потенциал, механизм выравнивания, органы местного самоуправления, депрессивная территория.*

Keywords: *regional development, local budget, financial potential, smoothing mechanism, local governments, depressed territory.*

Ключові слова: *регіональний розвиток, місцевий бюджет, фінансовий потенціал, механізм вирівнювання, органи місцевого самоврядування, депресивна територія.*

Одним із найгостріших питань сьогодення в Україні є існуючі нерівномірності в розвитку окремих регіонів та територій. Відразу зазначимо, що в окремих випадках його гострота викликається суто суб'єктивними факторами, насамперед, політичними — коли певні партії чи блоки намагаються використати у власних кон'юнктурних інтересах економічні та ментальні розбіжності між представниками різних територій України. Втім, слід визнати, що історичні передумови певним чином сприяли існуванню багатьох розбіжностей, у тому числі, і в економічній сфері.

Зрозуміло, що подібна ситуація не сприяє консолідації українського суспільства, більше того, досить часто призводить до невиправданих деформацій у фінансовій політиці, коли кошти централізованих фондів розподіляються за принципом політичної, а не економічної доцільності. Питання подолання територіальних диспропорцій розглядалося в роботах багатьох вітчизняних економістів. Зокрема, в працях М. Азарова, А. Буряченка, Т. Бабич, М. Василишин, А. Гальчинського, О. Кириленко, С. Колодій, В. Кравченка, І. Луніної, В. Макухи, В. Пинзеника, В. Федосова та ін. У прагматичній площині, дослідження в цьому напрямку відобразилося у цілому ряді нормативно-правових актів, які, на думку їх авторів, сприяють подоланню економічних та соціальних розбіжностей у територіальному розвитку України.

Проте, як засвідчує теперішній стан, їх ефективність є низькою, а існуючі диспропорції за більшістю параметрів навіть посилюються, що вимагає негайного втручання з боку держави. Саме в розробці пропозицій, спрямованих на оптимізацію законодавства, що регулює регіональний розвиток і полягає ціль статті.

Насамперед, відзначимо, що аналіз територіального розвитку необхідно проводити з врахуванням того факту, що фінансове забезпечення місцевого самоврядування в Україні в загальному характеризується хронічною дефіцитністю, що в цілому ставить абсолютну більшість регіонів у залежність від центральних органів влади. При цьому, в загальному ситуація з виконанням за доходами місцевих бюджетів є цілком прийнятною. Так, що у 2008 році тільки 48 місцевих бюджетів з 691 (6,9 %) не виконали річні показники за доходами, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, на суму 463,1 млн грн. Проте, симптоматичними в цьому контексті є наступні дані: безвідсоткові позички надано 16 місцевим бюджетам в обсязі 76,0 млн грн, а з державного бюджету до місцевих бюджетів перераховано трансфертів на суму понад 59,2 млрд грн, або 93,2 % річного розпису [1].

Для аналізу ролі бюджетів різних рівнів в економіці України, розглянемо співвідношення їх доходів та витраток з валовим внутрішнім продуктом за даними 2004—2008 рр. (рис. 1).

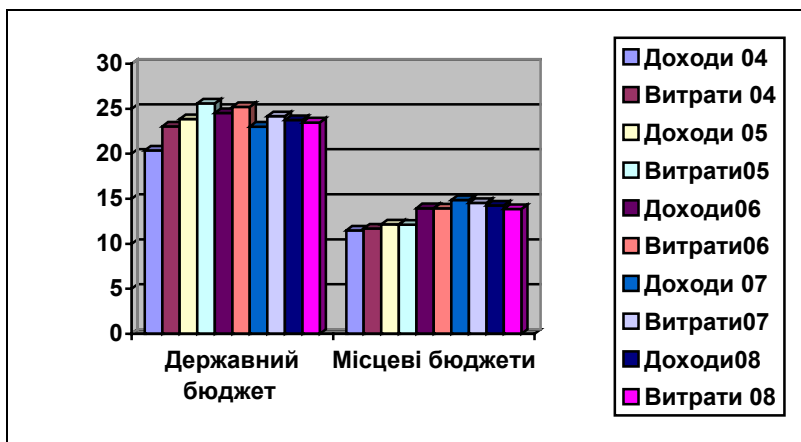

Рис. 1. Співвідношення доходів та витрат бюджетів різних рівнів та ВВП в Україні, %

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [1].

З даних рис. 1 видно, що фінансовий потенціал місцевих бюджетів України є значно нижчим у порівнянні з державним бюджетом — протягом 2004—2008 рр. співвідношення доходів

державного бюджету з ВВП коливалося в межах 20—24 %, доходів місцевих бюджетів — 11—15 %. Аналогічний показник для видатків державного бюджету — 23—26 %, видатків місцевих бюджетів — 11—15 %.

У свою чергу, низький фінансовий потенціал органів місцевого самоврядування, високий рівень їх залежності від центральних органів влади поєднується з нерівномірним розвиток окремих регіонів України. У табл. 1 наведено валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу в розрізі окремих регіонів України.

Таблиця 1

ВАЛОВИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ У РОЗРАХУНКУ НА ОДНУ ОСОБУ, грн

	2004	2005	2006	2007
Україна	7273	9372	11630	15496
АР Крим	4951	6460	8101	10574
Вінницька	4700	5966	7328	9159
Волинська	4771	6285	7397	9711
Дніпропетровська	8609	11909	15239	20868
Донецька	9713	12490	15725	20197
Житомирська	4397	5554	6636	8485
Закарпатська	4238	5373	6576	8452
Запорізька	8093	10683	13369	18022
Івано-Франківська	5238	6916	8157	10055
Київська	6652	8673	10918	15033
Кіровоградська	5122	6394	7723	9546
Луганська	5973	8131	10085	13628
Львівська	5396	6657	8351	10915
Миколаївська	6424	7801	9769	12227
Одеська	7028	8619	10379	13827
Полтавська	8841	11574	14330	18500

Закінчення табл. 1

	2004	2005	2006	2007
Рівненська	4817	6269	7724	9695
Сумська	5009	6497	7848	10249
Тернопільська	3516	4603	5819	7510
Харківська	7182	9025	11353	15645
Херсонська	4546	5713	6744	8122
Хмельницька	4549	5764	7023	9100
Черкаська	4853	6681	8209	10331
Чернівецька	3589	4654	5650	7369
Чернігівська	5163	6474	7714	10081
м. Київ	23130	28780	35210	49795
м. Севастополь	5847	7452	10079	12961

Джерело: складено автором за даними Держкомстату України.

Виходячи з даних табл. 1, можна зробити окремі важливі висновки щодо існування територіальних диспропорцій економічного розвитку:

- існує чіткий розподіл регіонів України за показником валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу. Лідирують за цим показником м. Київ та окремі промислово розвинені області — Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Київська, Запорізька та Луганська. В той же час, сформованою та достатньо стійкою є група аутсайдерів, серед яких виділяються Чернівецька, Тернопільська, Херсонська, Закарпатська та Житомирська області;

- спред між регіонами лідерами за показником валового регіонального продукту та відстаючими регіонами є доволі відчутним та має тенденцію до зростання. Так, абсолютне значення різниці між регіонами, що знаходяться на першому та останньому місцях виглядають наступним чином (рис. 2).

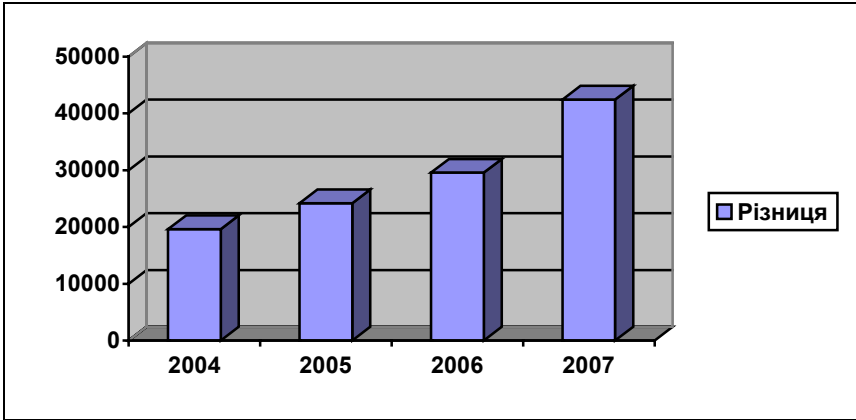

Рис. 2. Різниця в максимальних та мінімальних показниках валового регіонального продукту на одну особу між регіонами України, грн

Джерело: складено автором за даними Держкомстату України

Використання інших показників дає аналогічні результати, які, на нашу думку, несуть у собі наступні потенційні загрози для суспільного розвитку України:

1. В умовах політичної нестабільності та незрілості громадянських інститутів в Україні економічне розшарування регіонів створює певне підґрунтя для подальшої ескалації політичних конфліктів з аргументацією щодо вищого рівня розвитку окремих регіонів. При цьому, акценти робляться саме на економічній диференціації регіонів, яка дає можливість апологетам такого підходу уникати проблем щодо поглиблення розшарування за рівнем життя усього українського суспільства, незалежно від регіону проживання.

2. Об'єктивно зростає соціальна напруга у суспільстві, люди втрачають довіру як до інститутів державної влади, так і до органів місцевого самоврядування, при цьому, в однаковій мірі.

3. Поширюється «тінізація» національної економіки України, викликана, насамперед, міграцією робочої сили як за кордон, так і в середині країни. Притік робочої сили у регіони з вищим рівнем економічного розвитку є неконтрольованим з боку держави, а більшість таких працівників працюють за межами правового поля ринку праці.

4. Депресивні регіони фактично втрачають будь-які можливості для розвитку, адже позбуваються чи не єдиного свого економічного ресурсу — робочої сили. В таких умовах органи місцевого самоврядування мінімізують власний фінансовий потенціал і цілком залежать від можливостей та бажань центральних органів влади фінансувати ті чи інші видатки.

Не можна говорити про існування цілеспрямованої політики нівелювання існуючих диспропорцій — чинна нормативно-правова база страждає фрагментарністю, дозволяє розподіляти фінансові ресурси у «ручному режимі». Окрім того, розпливчастим та неефективним є механізм визначення депресивних регіонів, зафіксований в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» [4], наведений нижче (рис. 3).

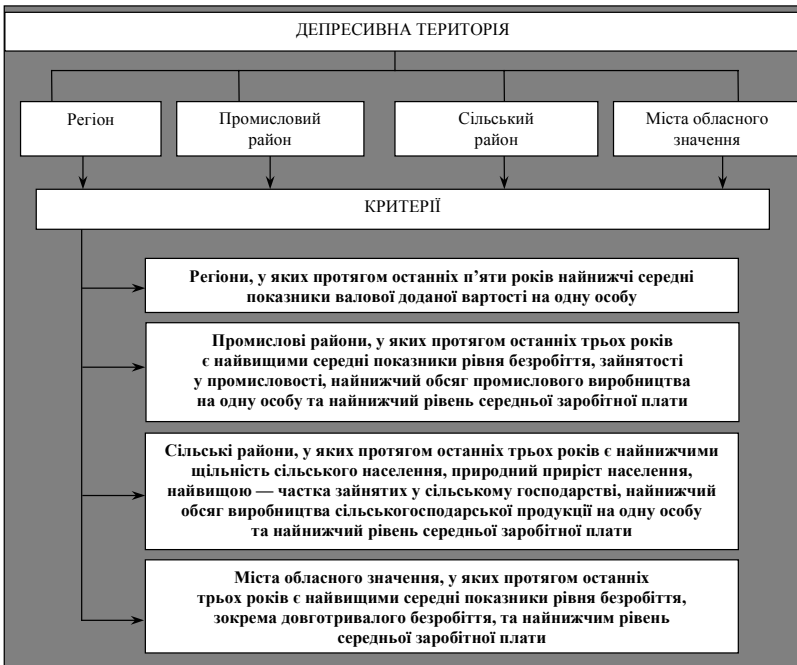

Рис. 3. Критерії визначення депресивних регіонів відповідно до національного законодавства

Джерело: систематизовано автором.

Якщо аналізувати зафіксовані в національному законодавстві критерії визначення депресивних регіонів, можна зробити наступні висновки:

- існує чітка прив'язка до існуючого адміністративно-територіального поділу України та, відповідно, бюджетного устрою України — регіон, район, місто обласного значення. На перший погляд, така ситуація є цілком природною з погляду розподілу фінансових потоків, утім, як відомо, рівень економічного розвитку, особливо, в межах одного регіону, може значно відрізнятися за різними показниками;

- використовуються диференційовані показники для сільських та промислових районів. При цьому, кількість критеріїв для сільських районів є вищою за рахунок показників, які враховують щільність сільського населення та його приріст. Єдність підходів досягається за рахунок використання показників виробництва певного виду продукції на одну особу, рівня заробітної плати та безробіття. Такий поділ, на нашу думку, не можна розглядати однозначно. З одного боку, він враховує існуючу економічну спеціалізацію територій України, з іншого — абсолютне не створює передумов для структурних реформ на рівні окремих регіонів, а штучно «фіксує» існуючу ситуацію;

- законодавством зафіксовано, що депресивними визнаються промислові та сільські райони, а також міста обласного значення, відповідні показники розвитку яких відповідають одночасно всім критеріям на протязі трьох років. Зазначимо, така умова фактично унеможлиблює віднесення окремих територіальних утворень до ряду депресивних.

На нашу думку, існуюча система визначення депресивних регіонів потребує перегляду, особливо, враховуючи той факт, що подолання депресивності територій знову таки, здійснюється за рахунок коштів, передбачених на цю мету в державному бюджеті та місцевих бюджетах (Автономної Республіки Крим, обласні, міські міст обласного (республіканського — Автономної Республіки Крим) значення та районні бюджети) на відповідні роки. Враховуючи сучасний стан місцевих бюджетів, можна з великою ймовірністю стверджувати, що в існуючих умовах єдиним джерелом фінансування таких програм можуть бути кошти державного бюджету.

Окрім того, в законодавстві визначено, що сума фінансування програм подолання репресивності окремих регіонів не може бути

меншою, ніж 0,2 % доходної частини державного бюджету за відповідний період. У цілому, вірна норма в сучасних українських умовах є абсолютно недієвою, окрім того, звичною є практика, коли дія вказаної статті призупиняється на певний бюджетний рік. З аналогічним успіхом законодавець міг у законі прописати норми щодо спрямування на відповідні програми 1 %, 5 % і т. д., адже зрозуміло, що за існуючих критеріїв отримати територіям фінансування вкрай складно.

Таким чином, існуюча нормативно правова база не відповідає реаліям сьогодення та потребує детального перегляду. На нашу думку, актуальними є наступні зміни до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» (табл. 2).

Таблиця 2

**ЗАПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА
З ПИТАНЬ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ ДЕПРЕСИВНИХ
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

№ п.п	Запропоновані зміни	Характер впливу
1	Виключити з переліку депресивних територій регіони — території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя	Оптимізація бюджетних витрат на реалізацію регіональної політики через їх концентрацію на найважливіших напрямках. Урахування нерівномірності економічного та соціального розвитку в середині окремих регіонів України
2	Видалити існуючий поділ районів на сільські та промислові	Створення превентивних механізмів для переорієнтації районів на інноваційні види продукції, що не відповідають їх спеціалізації
3	Встановити єдині критерії для усіх районів (з урахуванням зняття поділу на сільські та промислові)	Єдність підходів, яка забезпечується використанням наступних критеріїв: — рівень безробіття та зайнятості; — обсяг виробництва продукції та надання послуг; — рівень заробітної плати; — показники природного приросту населення (які опосередковано дозволяють врахувати екологічну компоненту)

Закінчення табл. 2

№ п.п	Запропоновані зміни	Характер впливу
4	Депресивними визнаються райони та міста обласного значення, відповідні показники розвитку яких є найнижчими за трьома критеріями в порівнянні з іншими аналогічними територіальними утвореннями	Концентрація коштів для підтримки найменш розвинених районів та міст
5	Статус депресивної території надається на строк не менше 5 років. Рішення про подовження такого статусу приймається виключно на основі аналізу ефективності використання коштів за попередній період	Середньостроковий термін дає можливість оптимізувати ефект від фінансування певних програм та заходів. У той же час, створює передумови для розвитку регіонів та втрати ними статусу депресивного

Джерело: складено автором.

На нашу думку, характер та зміст запропонованих у табл. 2 змін у повній мірі відповідають вимогам часу та здатні зрушити з місця механізм державної підтримки депресивних територій. Їх голова перевага — локальність, яка дає можливість розраховувати на концентрацію фінансових ресурсів на найважливіших напрямках та уникати їх розпорощення на регіональному рівні.

Література

1. Показники виконання бюджету України [Електронний ресурс.]. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
2. Статистична інформація [Електронний ресурс.]. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Концепція реформування місцевих бюджетів, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 № 308-р.
4. Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV «Про стимулювання розвитку регіонів».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1317 «Про порядок підготовки та реалізації проєктів економічного і соціального розвитку України, які підтримуються міжнародними фінансовими організаціями».

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2003 р. № 386 «Про Порядок безспірного вилучення коштів з місцевих бюджетів, витрачених на видатки, які повинні були провадитися з іншого бюджету».

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року».

Стаття надійшла до редакції 03.02.2010 р.

УДК 368.9.06

Ю. П. Гришан

канд. екон. наук,
доцент кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
Директор ВАТ «СТ «Іллічівське», м. Київ

НЕОБХІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ВПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

В статье отображены основные проблемы финансирования сферы здравоохранения, необходимость и пути внедрения обязательного медицинского страхования в Украине, приводится алгоритм внедрения такого страхования.

The article is deals with the problems of industry of health protection, financing, necessity and the ways of the compulsory health insurance in Ukraine, the algorithm of adoption of the compulsory health insurance is pointed.

В статті висвітлено основні проблеми фінансування галузі охорони здоров'я, необхідність та шляхи впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні, наведено алгоритм впровадження такого страхування.

Ключевые слова: медицинская отрасль, обязательное медицинское страхование, добровольное медицинское страхование, концепция медицинского страхования.

Keywords: medical industry, obligatory medical insurance, voluntarily medical insurance, conception of medical insurance.

Ключові слова: медична галузь, обов'язкове медичне страхування, добровільне медичне страхування, концепція медичного страхування.

В Україні за часів незалежності була здійснена низка важливих економічних реформ. Але вони майже не зачепили систему охорони здоров'я, хоча здоров'я громадян пов'язано з показни-